

مروری بر عرضه و تقاضای* نیروی کار دارای تحصیلات عالی در ایران

در اغلب کشورها، اشتغال و بیکاری نیروی انسانی دارای تحصیلات عالی به لحاظ سرمایه‌گذاری در بخش آموزش عالی، برنامه‌ریزی نیروی انسانی و بهره‌وری نیروی کار دارای اهمیت ویژه می‌باشد. هرچند در این کشورها این نوع سرمایه‌گذاری و مهارت آموزی بعضاً با تقاضای بازار کار سازگار نمی‌باشد، اما سیاست‌گذاران بازار کار در پی شناسایی نیازهای کارفرمایان و هماهنگی آنها با آموزه‌های دانشگاهی هستند.

بررسی ۳۵ ساله عرضه نیروی کار در جمهوری اسلامی نشانگر آن است که تعداد بیکاران دارای تحصیلات عالی از ۱۱۳۶۵ نفر در سال ۱۳۵۵ به حدود ۹۰۱۶۱۹ نفر طی سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. بنابراین سالانه به طور متوسط عرضه نیروی کار دارای تحصیلات عالی رشدی بیش از ۱۳ درصد داشته است، یقیناً این امر به‌طور عمده ناشی از تغییر ساختار جمعیت کشور در طی این دوره است. حال آن که تقاضا برای نیروی کار دارای تحصیلات عالی از ۲۶۸۳۱۵ نفر در سال ۱۳۵۵ به حدود ۳۷۴۱۹۹۹ نفر طی سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است که متوسط رشد سالانه آن بیش از ۷/۵ درصد است. همانطور که ملاحظه می‌شود شتاب عرضه نیروی کار دارای تحصیلات عالی در مقایسه با تقاضای آن بسیار فزونی‌تر است. البته این امر بدون در نظر گرفتن تعداد زیادی از فارغ‌التحصیلان مهاجر از کشور است. حال اگر فرض شود تمام شاغلان کشور د چارچوب نیاز بنگاه‌ها و با در نظر گرفتن رشته و تخصص خود جذب و مشغول فعالیت شده باشند آن‌گاه بررسی وضعیت نیروی کار دارای تحصیلات عالی به تفکیک گروه‌های عمده تحصیلی و همین‌طور جنس حاکی از عدم توازن بیشتر در عرضه و تقاضای نیروی کار در این گروه از جمعیت فعال کشور است. (جدول ۱)

جدول ۱- جمعیت دارای تحصیلات عالی در سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۹۰

نرخ بیکاری	جمعیت فعال			کل جمعیت (فعال و غیر فعال)	شرح
	بیکار	شاغل	کل		
۰/۴	۱۱۳۶۵	۲۸۶۳۱۵	۲۹۷۶۸۰	۴۳۳۳۹۱	سال ۱۳۵۵
۱۹/۴	۹۰۱۶۱۹	۳۷۴۱۹۹۹	۴۶۴۳۶۱۸	۱۰۰۱۱۶۷۶	سال ۱۳۹۰
۱۱/۷	۱۳/۳	۷/۶	۸/۲	۹/۴	متوسط رشد دوره

ارزیابی جمعیت فارغ‌التحصیلان و در حال تحصیلان دانشگاهی در سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۹۰ نشان دهنده رشد ۹/۴ درصدی آن می‌باشد. از سوی دیگر نرخ بیکاری این گروه از افراد در سال ۱۳۵۵، ۰/۴ درصد بوده که در سال ۱۳۹۰ به ۱۹/۴ درصد رسیده است. این مساله بیان می‌دارد علاوه بر افزایش ظرفیت دانشگاه‌ها، فرصت‌های شغلی ایجاد شده عمدتاً نیازمند تخصص‌های دانشگاهی نبوده است. به عبارت بهتر، کارفرمایان به تخصص‌ها و دانش فارغ‌التحصیلان دانشگاهی نیاز کمتری احساس می‌کنند. (لازم به ذکر است میزان این ناسازگاری در گروه‌های تحصیلی مختلف، متفاوت می‌باشد).

* - تهیه شده توسط مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

۱- برگرفته از نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۵۵

۲- برگرفته از نتایج طرح آمارگیری نیروی کار سال ۱۳۹۰

از آنجا که رشته های دبیری در زمره رشته تحصیلی تربیت معلم و علوم تربیتی می باشند و به طور عمده فارغ التحصیلان این رشته ها جز شاغلان مراکز آموزشی بوده یا توسط وزارت آموزش و پرورش پس از اتمام تحصیلات خود جذب می گردند، در نتیجه تقاضای نیروی کار برای این گروه از دانش آموختگان بیش از عرضه آن می باشد. دلیل دیگر این امر می تواند درآمد پایین تر دبیران و آموزگاران نسبت به سایر کارشناسان باشد که انگیزه انتخاب چنین رشته هایی را کاهش می دهد.

میزان عرضه نیروی کار در گروه عمده تحصیلی علوم انسانی ۹/۹ درصد است که در مقایسه با تقاضای ۱۳/۲ درصدی، بیانگر تفاوت قابل ملاحظه عرضه و تقاضا در این گروه است. این مهم نیز می توان ناشی از رشته های تحصیلی الهیات و زبان های خارجی باشد. چرا که فارغ التحصیلان الهیات به دلیل استخدام سریع در مراکز دینی و حوزه های علمیه و دانش آموختگان زبان های خارجی به دلیل فراگیر شدن تجارت خارجی توسط بنگاه ها در اقصی نقاط کشور، تاسیس مراکز آموزشی زبان های خارجی و ... دارای سهم بیشتری از اشتغال دانش آموختگان دانشگاهی کشور می باشند.

رشته تحصیلی بازرگانی و علوم اداری نیز در هر دو رکن بازار کار (عرضه و تقاضای نیروی کار) سهم قابل توجهی را به خود اختصاص داده است. با توجه به تقسیم بندی رشته های مدیریت، بازرگانی روان شناسی، اقتصاد و ... در گروه عمده تحصیلی این امر می تواند حکایت از افزایش ظرفیت دانشگاه ها هم زمان با افزایش تقاضا برای تخصص های مرتبط داشته باشد، زیرا فارغ التحصیلان این رشته ها عمدتاً در بخش خدمات فعالیت می کنند که با گسترش این بخش در سالهای اخیر^۱، فرصت های شغلی بیشتری برای این دانش آموختگان ایجاد شده است.

طبق جدول (۲) در گروه عمده تحصیلی مهندسی و حرفه های مهندسی نیز توازن و تناسب لازم بین عرضه و تقاضای نیروی کار ملاحظه نمی شود. این عدم تناسب می تواند دلالت بر برگزاری رشته های علمی کاربردی (باعث افزایش ظرفیت دانشگاه ها در گروه عمده تحصیلی مذکور شده) به همراه تاثیرات منفی واردات بر صنایع کشور و تعطیلی یا کاهش تولید در بنگاه های صنعتی دانست.

بررسی دامنه نرخ بیکاری در این گروه از جمعیت فعال کشور حالی از متفاوت بودن آن در رشته های تحصیلی است. به طوری که بالاترین نرخ بیکاری به میزان ۶/۴۱ مربوط به گروه تحصیلی صنعت و فناوری و در درجه بعد رشته علوم کامپیوتر می باشد. پایین ترین نرخ بیکاری نیز مربوط به گروه تربیت معلم و علوم تربیتی می باشد.

وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار کشور برای دانش آموختگان و در حال تحصیلان سال ۱۳۹۰ به صورت تفصیلی در هر یک از رشته های عمده تحصیلی در جدول (۲) ارائه شده است.

۱- بر اساس نتایج طرح آمارگیری نیروی کار پاییز ۱۳۹۰، ۲/۴۸ درصد از شاغلان در بخش عمده اقتصادی خدمات مشغول به کار هستند.

جدول ۲- جمعیت فعال فارغ التحصیلان یا در حال تحصیل کشور به تفکیک گروه‌های عمده تحصیلی در سال ۱۳۹۰

نرخ بیکاری (درصد)	جمعیت فعال از نظر اقتصادی					گروه‌های عمده تحصیلی
	درصد	بیکار	درصد	شاغل	جمع	
۱۹/۴	۱۰۰	۹۰۱۶۱۹	۱۰۰	۳۷۴۱۹۹۹	۴۶۲۳۶۱۸	کل
۷/۷	۲/۸	۲۵۲۲۳	۸/۱	۳۰۴۶۸۸	۳۳۰۰۱۱	تربیت معلم و علوم تربیتی
۲۶/۴	۲/۶	۲۳۲۲۰	۱/۷	۶۴۵۸۲	۸۷۸۰۲	هنر
۱۵/۲	۹/۹	۸۸۸۱۸	۱۳/۲	۴۹۴۰۳۸	۵۸۲۸۵۶	علوم انسانی ^۱
۲۰/۴	۶/۷	۶۰۳۹۴	۶/۳	۲۳۵۰۲۷	۲۹۵۴۲۱	علوم رفتاری و اجتماعی ^۲
۳۰/۳	۱/۲	۱۱۲۰۰	۰/۷	۲۵۷۶۶	۳۶۹۶۷	روزنامه نگاری و اطلاع رسانی
۲۰/۳	۱۷/۹	۱۶۱۵۹۰	۱۶/۹	۶۳۴۱۰۲	۷۹۵۶۹۳	بازرگانی و علوم اداری ^۳
۲۵/۴	۵/۲	۴۶۸۶۲	۳/۷	۱۳۷۷۸۸	۱۸۴۶۵۰	حقوق
۲۶/۶	۳/۱	۲۸۲۹۴	۲/۱	۷۷۹۸۹	۱۰۶۲۸۳	علوم حیاتی
۲۵/۰	۴/۹	۴۴۴۸۵	۳/۶	۱۳۳۲۲۸	۱۷۷۸۱۳	علوم فیزیکی
۱۹/۰	۲/۶	۲۳۷۲۳	۲/۷	۱۰۰۹۳۶	۱۲۴۶۷۰	ریاضیات و آمار
۳۰/۴	۰/۴	۳۳۸۸	۰/۲	۷۷۴۰	۱۱۱۲۹	علوم کامپیوتر
۲۲/۲	۲۲/۰	۱۹۸۷۹۰	۱۸/۶	۶۹۶۹۴۹	۸۹۴۷۴۰	مهندسی و حرفه های مهندسی ^۴
۴۱/۶	۱/۸	۱۶۵۷۲	۰/۶	۲۳۲۲۳	۳۹۷۹۵	صنعت و فرآوری
۲۳/۱	۹/۱	۸۱۹۵۷	۷/۳	۲۸۲۹۹۵	۳۵۴۹۵۲	معماری و ساختمان سازی
۲۴/۸	۴/۲	۳۸۰۴۰	۳/۱	۱۱۵۳۳۵	۱۵۳۳۷۶	کشاورزی، جنگلداری و شیلات
۲۰/۲	۰/۴	۳۳۸۸	۰/۴	۱۳۳۷۵	۱۶۷۶۳	دامپزشکی
۸/۰	۲/۶	۲۳۸۴۲	۷/۳	۲۷۲۸۵۱	۲۹۷۶۹۴	بهداشت
۱۹/۸	۰/۴	۳۸۳۳	۰/۴	۱۵۵۷۴	۱۹۴۰۸	خدمات بهداشتی
۲۰/۰	۱/۱	۱۰۳۴۴	۱/۱	۴۱۴۸۷	۵۱۸۳۱	خدمات شخصی
۳/۹	۰/۰	۳۱۳	۰/۲	۷۷۵۴	۸۰۶۸	خدمات حمل و نقل
۱۹/۵	۰/۱	۱۳۱۸	۰/۱	۵۴۵۸	۶۷۷۶	حفاظت محیط زیست
۸/۹	۰/۷	۵۹۰۸	۱/۶	۶۰۵۷۵	۶۶۴۸۳	خدمات ایمنی
-	۰/۰	۰	۰/۰	۴۲۹	۴۲۹	نامشخص و اظهار نشده

۱- این گروه شامل زبان خارجی و منسوج، زبان و ادبیات مادری، فلسفه و علم اخلاق، دین، تاریخ و باستان شناسی می گردد.
 ۲- این گروه رشته های اقتصاد، روان شناسی، جامعه شناسی، علوم سیاسی و ... را در بر می گیرد.
 ۳- این گروه مشمول رشته های امور مالی، بیمه، بانکداری، مدیریت، امور اداری و ... می باشد.
 ۴- این گروه در برگیرنده مهندسی های صنایع، مکانیک و فلزکاری، برق و انرژی، شیمی، الکترونیک و ... است.

نمودار جمعیت شاغل و بیکار دانش آموخته یا در حال تحصیل دانشگاهی سال ۱۳۹۰ بر حسب گروه‌های عمده تحصیلی

